

RECENZII / COMPTES RENDUS / REVIEWS

ANGELA BIDU-VRĂNCEANU (coord.), *Terminologie și terminologii II*, București, Editura Universității din București, 2012, 247 p.

Lucrarea coordonată de doamna profesor Angela Bidu-Vrănceanu, *Terminologie și terminologii II*, apărută în 2012, la Editura Universității din București, își propune continuarea cercetărilor asupra terminologiilor românești începute în anul 2000 cu *Lexic comun. Lexic specializat* și urmate în 2010 de *Terminologie și terminologii*, din perspectiva descrierii lingvistice a terminologiilor.

După cum reiese și din titlu, lucrarea se află în strânsă legătură cu *Terminologie și terminologii* (volumul I), reluând și reinterpretând din aceeași perspectivă de cercetare o serie de concepte, principii teoretice și metode de analiză. Totodată, se adaugă la aparatul teoretic precizări privind orientările moderne și rolul lingvisticii în analiza terminologiilor.

Din punctul de vedere al structurii, cartea este formată din două părți:

- **partea I**, în care sunt prezentate și interpretate conceptele teoretice și principiile metodologice cu care se operează pe tot parcursul studiului, precum și inovarea teoretică în raport cu primul volum;
- **partea a II-a**, în care sunt analizate terminologii ca marketingul politic și comerțul electronic (terminologii noi, în curs de formare) sau terminologia matematicii și a agronomiei (care în diacronie au suferit modificări importante).

Prima parte a lucrării dezvoltă și diferențiază conceptele de **terminologie cognitivă** (numită terminologie „internă” în primul volum), specifică specialiștilor din fiecare domeniu în parte și **terminologie descriptiv-lingvistică** (numită terminologie „externă”), perspectiva prioritara de analiză din volum. Mai mult, se recurge la o dicotomie suplimentară în cadrul orientării descriptiv-lingvistice a terminologiei, și anume **terminologia lexicală** sau **semasiologică** (pp. 26-29) și **terminologia textuală** sau **discursivă** (pp. 30-32), precizând pentru fiecare dintre acestea conceptele și metodele de analiză, dar și importanța rezultatelor ce se pot obține.

Cele două orientări ale terminologiei descriptiv-lingvistice, orientarea **lexicalistă**, respectiv **textuală**, sunt prezentate dintr-o perspectivă modernă, pe baza unei bibliografii recente (Desmet 2006, Eliman 2006, Alexandru și Gaudin 2006, Neveu 2006, Depecker 2011 etc.). Pe tot parcursul expunerii, sunt evidențiate nu numai principalele metode și principii de analiză specifice fiecărei orientări, ci și interdependența dintre acestea, fie că sunt analizate terminologii mai vechi, standardizate prin dicționare specializate, fie că analiza se efectuează pe terminologii noi, în curs de formare, pentru care punctul de plecare îl reprezintă textele specializate ale domeniului respectiv (p. 29). În funcție de tipul de terminologie, direcțiile de analiză sunt dinspre dicționare spre texte sau viceversa, dinspre texte spre dicționare. De reținut că indiferent de tipul de terminologie studiată, relația dicționare-texte domină, direcțiile putând fi însă diferite.

Se atrage atenția și asupra disciplinelor lingvistice implicate în studiul terminologiilor prin evidențierea interdependenței dintre **lexicografie**, **semantică** și **pragmatică**. Se subliniază importanța dicționarelor în analizele terminologice descriptiv-lingvistice (p. 21), rolul analizei semice în identificarea relațiilor semantice ca polisemia sau sinonimia (p. 20). Importanța pragmaticii se constată „nu numai în precizarea interpretării unor concepte de bază în terminologie și în adoptarea unor modalități de descriere, ci și în analiza relațiilor dintre *lexicul specializat* și cel *comun*” (p. 22).

În a doua jumătate a primei părți, atrag atenția capitolele referitoare la orientările complexe din cadrul **analizei descriptiv-lingvistice** și la importanța **studiului diacronic**. Sunt prezente în detaliu conceptele de **metaforă terminologică**, **neologie semantică** și importanța studiului diacronic prin care se pot lămurii anumite aspecte ce țin de mobilitatea denotativă a termenilor (p. 58) și de transformările pe care aceștia le suferă în diacronie.

În ceea ce privește **metafora terminologică**, sunt prezentate aspectele specifice ca **analogia** și **transferul** și sunt precizate condițiile pe care o structură lexicală trebuie să le îndeplinească pentru a putea fi considerată în limbă”. Sunt detaliate problemele legate de analogie (pp. 34-35) și de transfer (pp. 36-40) în cadrul analizei terminologiilor: importanța unei baze semantice comune între termenii implicați, dar și importanța direcției transferului, fiind admis ca posibil atât transferul din lexicul comun (LC) în lexicul specializat (LS), cât și transferul din domenii diferite ale lexicului specializat.

În tratarea **neologiei semantice** se pornește de la ideea generală că „*neologia semantică* este o inovație constând în dezvoltarea unui sens nou, care desemnează de obicei o realitate nouă, exprimată de o unitate lexicală prezentă în limbă” (p. 40) și se dezvoltă criteriile de analiză (determinarea extralingvistică, prezența sau absența termenilor din lucrările lexicografice etc.). Aspectele teoretice sunt dublate de analiza unor termeni din diverse terminologii (informatică, economie, geografie), prin care se demonstrează eficacitatea aplicativă a criteriilor menționate.

A doua parte constă în analiza efectivă a anumitor terminologii, grupate în funcție de orientarea lexicală, textuală sau mixtă (lexicală și textuală) a articolelor. Astfel, matematica (Alice Toma) este analizată din perspectivă **diacronică** și **textuală**, marketingul economic (Roxana Ciolăneanu), medicina (Camelia Săpoi) și sociologia (Cristina Niculescu-Coican) sunt descrise **sincronic** și preponderent **lexical**, terminologia forestieră (Gabriela Biriș), economică (Elena Museanu) și meteorologică (Victoria Andreea Grigore) sunt analizate **sincronic**, combinând orientarea **lexicalistă** cu cea **textuală**, iar în analiza comerțului electronic (Mariana Coancă) și a marketingului politic (Monica Oancea Marin), domenii relativ recente, orientarea preferată este cea **textuală** sau **discursivă**.

Articolele au în vedere probleme specifice fiecărui limbaj specializat, ca **variația terminologică în dicționare** (marketing economic, medicină, sociologie), **efectele actualizării termenilor în texte cu grade diferite de specializare** (terminologia forestieră, meteorologică și economică) și **importanța textelor specializate în impunerea domeniilor**, pentru marketingul politic și comerțul electronic. Limbajul specializat al matematicii este discutat într-un subcapitol separat unde sunt prezentate **aspecte de natură lexicală și discursivă** privite din perspectivă diacronică.

În expunerea problemelor variației terminologice în dicționare se au în vedere următoarele situații: inconsecvențele din definirea termenilor în dicționarele specializate de marketing; variații ale mărcilor diastatice specifice medicinei, urmărind prezența, absența sau gradul de specializare al acestora în DEX și DEXI; variația la nivelul definițiilor termenilor din sociologie, prin compararea dicționarelor generale cu cele specializate.

Articolele plasate la intersecția dintre terminologia lexicală și textuală își propun identificarea și analizarea efectelor pe care le are deplasarea termenilor din lexicul specializat în lexicul comun, manifestate atât la nivel paradigmatic, cât și sintagmatic.

Analiza terminologiei matematicii subliniază importanța perspectivei diacronice, prin posibilitatea identificării etapelor de dezvoltare a domeniilor și subdomeniilor unei terminologii. De asemenea, în urma analizei diacronice se poate observa dinamica semantică a termenilor.

Împreună cu *Terminologie și terminologii* (volumul I), *Terminologie și terminologii II* este una dintre lucrările pe care trebuie să o consulte oricine este interesat de problemele analizei cu mijloace lingvistice a terminologiilor. Lucrarea doamnei profesor Angela Bidu-Vrâncănu și a colaboratorilor reprezintă un demers complex (teoretic și practic), fiind destinată unui public preocupat de descrierea relației dintre lexicul comun și lexicul specializat al limbii române.

ALEXANDRU DAN ANGHELINA
doctorand, Universitatea din București
anghelinaalexandru@yahoo.com

GIANINA IORDĂCHIOAIA, *Negative Concord with Negative Quantifiers. A Polyadic Quantifier Approach to Romanian Negative Concord*, teză de doctorat, Universitatea din Tübingen, 2010, 288 p.¹

În 2010 a apărut în format electronic teza de doctorat a Gianinei Iordăchioaia, susținută la Universitatea din Tübingen și intitulată *Negative Concord with Negative Quantifiers. A Polyadic Quantifier Approach to Romanian Negative Concord*, sub conducerea profesorilor Frank Richter și Erhard W. Hinrichs.

Tema lucrării o constituie fenomenul de negație în limba română, mai exact statutul cuvintelor de negație (*n-words*) în contextele de concordanță negativă. Interesul autoarei pentru acest subiect este prezent și în alte lucrări, începând cu articolul intitulat „N-words as Negative Quantifiers in Romanian” (2004) din volumul colectiv *Understanding Romanian Negation. Syntactic and Semantic Approaches in a Declarative Perspective*, coordonat de Emil Ionescu. În prezent, Gianina Iordăchioaia este cercetător postdoctoral la „Institut für Linguistik: Anglistik”, în cadrul Universität Stuttgart, unde lucrează într-un proiect cu tema *The formation and interpretation of derived nominals*.

În literatura de specialitate dedicată fenomenului de negație există trei teorii distincte asupra cuvintelor de negație (cuvinte N, de aici înainte) din structurile cu concordanță negativă (NC). Astfel, cuvintele N sunt considerate: (i) cuantificatori existențiali aflați în domeniul negației sau cuantificatori universali dominând domeniul negației (Giannakidou 1998, Ionescu 2004); (ii) termeni de polaritate negativă (*negative polarity items – NPIs*)² (Farkas 2005); (iii) cuantificatori negativi (Isac 1998, Fălăuș 2007). Gianina Iordăchioaia propune ultima dintre aceste interpretări drept soluția cea mai potrivită.

Pentru că ideea conform căreia cuvintele N sunt cuantificatori negativi (NQ) nu este totuși nouă, nu în ea stă principala contribuție a lucrării. Noi sunt două lucruri: argumentarea ideii și tratamentul ei formal. Din numeroasele teme care sunt discutate în această lucrare, prezenta recenzie se va concentra, de aceea, asupra acestor două aspecte.

Lucrarea este structurată în șapte capitole: 1. *Introduction*, 2. *Theoretical Background*, 3. *The semantic status of Romanian n-words*, 4. *Romanian NQs and NC. Towards a syntax-semantics*, 5. *The HPSG analysis of Romanian NC: An LRS account*, 6. *Comparison to other approaches*, 7. *Conclusion and perspectives*.

Pornind de la *Principiul Compoziționalității*³, autoarea observă că limbile cu concordanță negativă (româna, italiana, spaniola, poloneza etc.) prezintă o provocare pentru acest mod de compunere a sensului, întrucât ele utilizează mai mulți constituenți negativi într-o propoziție, pentru a exprima o singură negație. Sunt prezentate în continuare două teorii principale existente în literatura de specialitate, în care statutul cuvintelor N este privit diferit. Conform primei direcții, cuvintele N fac parte din clasa termenilor de polaritate negativă (NPIs). NPIs nu contribuie semantic la negația propozițională, fiind autorizate sintactic și semantic de marcatorul de negație (NM). Pe de altă parte, există cea de-a doua interpretare, conform căreia cuvintele N au statutul de cuantificatori negativi. Astfel, ele au forță negativă autonomă, nefiind, de fapt, autorizate de NM.

¹ <http://tobias-lib.uni-tuebingen.de/volltexte/2010/4822/pdf/iordachioaia.pdf>

² NPIs sunt expresii din limba naturală ce pot apărea doar în anumite contexte, printre care și cele aflate în domeniul negației. În limba engleză, NPI sunt reprezentate de compusele cu *any-* (*anything, anyone, anywhere*). În limba română, din această clasă de expresii fac parte compusele cu *vre-* (*vreunul, vreuna, vreun, vreo, vreodată*). La acestea se adaugă *cineva* și *ceva*, în contextele în care acestea se află în domeniul negației (Maria **nu** a zis că a văzut pe *cineva*).

³ Principiul compoziționalității (Frege 1892, Davidson 1967, Montague 1974) afirmă că sensul unui complex depinde de sensul părților sale.

1. Cuvintele N și NPIs în română

Comparația dintre cuvintele N și NPIs în română îi permite Gianinei Iordăchioaia să observe importante deosebiri. Ele se reduc însă la faptul că în vreme ce NPIs se arată a fi lipsite de forță negativă proprie, cuvintele N se dovedesc autonome semantic și deci purtătoare ale negației. Această concluzie este susținută de mai multe categorii de fapte dintre care voi reține aici doar două: proprietățile termenului care este coocurent în NC cu cuvintele N și ocurența cuvintelor N în structuri eliptice.

Statutul termenului care autorizează

În limba română (la fel ca în engleză), există trei tipuri de operatori care autorizează NPIs (van der Wouden 1997, Zwarts 1998). Aceștia sunt operatori *monoton descrescători* (PUȚINI, FĂRĂ, NU), *anti-aditivi* (FĂRĂ, NU) și *antimorfici* (NU)⁴. În urma comparației cuvintelor N cu NPIs, Gianina Iordăchioaia ajunge la concluzia că spre deosebire de NPIs, cuvintele N sunt negații propriu-zise, și aceasta pentru două motive:

(a) În contextele în care NM nu este necesar, cuvintele N au trăsătura de anti-aditivitate:

- (1) articol [de **nimeni** citat **sau** lăudat] = articol de **nimeni** citat **și** de **nimeni** lăudat
- (2) – Cine era la ușă?
– **Nimeni** cunoscut **sau** important = **Nimeni** cunoscut **și** **nimeni** important.

(b) Deși cuvintele N trebuie să fie autorizate semantic de un operator anti-aditiv, nu pot fi autorizate de un alt cuvânt N:

- (3) articol de nimeni citat la *nicio/vreo conferință.

Ocurența cuvintelor N în structuri eliptice

Idea că cuvintele N au autonomie semantică se desprinde și din examinarea contextelor în care cuvintele N apar fără marcatorul negativ. Aceste contexte sunt răspunsuri fragmentare (4), construcții de gapping (5, 6, 7), construcții comparative (8, 9), anumite expresii idiomatice (10, 11) și proiecții negative ale participiului (12).

- (4) – Ce a cumpărat?
– **Nimic**.
- (5) Maria *tot* mai citește, dar Ion (**niciodată**) **nimic**.
- (6) Maria *cam* exagerează, dar Ion **niciodată**.
- (7) Maria *mai* citește *câte o carte*, dar Ion **nimic/niciuna**.
- (8) Ion e înalt ca **nimeni** altul de la el din clasă.
- (9) Mă duc ori la mare, ori **nicăieri**.
- (10) Ca **niciodată**, Ion a vorbit foarte mult cu ceilalți invitați.
- (11) Noi suntem ai **nimănui**.
- (12) Acest articol, **niciodată/de nimeni** citat, a rămas uitat.

⁴ Fie mulțimile X și Y. O funcție F este (a) monoton descrescătoare dacă și numai dacă $X \subseteq Y \rightarrow F(Y) \subseteq F(X)$; (b) anti-aditivă dacă și numai dacă $F(X \text{ sau } Y) = F(X) \text{ și } F(Y)$; antimorfică dacă și numai dacă $F(X \text{ sau } Y) = F(X) \text{ și } F(Y) \text{ și } F(X \text{ și } Y) = F(X) \text{ sau } F(Y)$.

În același sens al argumentării merg și contextele cu dublă negație (DN). Deși limba română este o limbă cu NC, există și contexte în care apare fenomenul de DN. De exemplu, propoziția din exemplul (13) are două citiri: una cu NC și una cu DN. Citirea cu DN, cu emfază pe *nimeni*, se interpretează *Oricine vine de undeva*.

(13) **Nimeni** nu vine de **nicăieri**.

De obicei, DN apare atunci când propoziția este interpretată ca o negare a unei propoziții negative:

(14) A: Acești oameni nu iubesc pe nimeni.

B: **Nimeni** nu iubește pe nimeni. (DN: *Fiecare iubește pe cineva*).

Iordăchioaia afirmă că DN este obținută doar dacă avem două cuvinte N coocurente. Dacă există doar un cuvânt N și un NM, rezultatul va fi NC:

(15) A: Acești oameni nu-l plac pe Ion.

B: **Nimeni** nu-l place pe Ion. (NC)

2. Rezumția cuantificatorilor negativi

Rezumția cuantificatorilor negativi este a doua contribuție importantă a acestei lucrări. Este invocată astfel o proprietate a cuantificatorilor negativi, pusă în evidență relativ recent în semantica formală. Ea constă în capacitatea acestora de a participa la două moduri de compoziție semantică. Cele două moduri au fost numite compoziție iterativă și compoziție rezumtivă (de Swart și Sag 2002). Prin intermediul acestei metode, analiza semantică a cuvintelor N din limba română poate explica ambele citiri ale unei propoziții de tipul celei din (16):

(16) **Niciun** student nu a citit **nicio** carte.

Citirea cu NC a celor doi cuantificatori negativi este obținută prin compunerea rezumtivă a acestora. Acest procedeu presupune că cele două negații se contopesc într-una singură, rezultatul fiind o construcție mononegativă. Traducerea acestei operații în cadrul teoriei cuantificatorilor poliadici (Peters și Weterstähl 2006) este următoarea:

Nu există perechi de tipul (STUDENT, CARTE) aflate în relația CITI: intersecția dintre mulțimea de perechi (STUDENT, CARTE) și mulțimea de perechi de obiecte aflate în relația CITI este vidă.

Citirea cu DN (obținută prin compoziție iterativă) presupune că negațiile celor doi cuantificatori nu se mai unesc, ci interacționează, rezultatul fiind o construcție pozitivă: *Fiecare student a citit cel puțin o carte*. Altfel spus, intersecția dintre mulțimea studenților și mulțimea oamenilor care nu au citit nicio carte este vidă. DN este consecința faptului că fiecare cuantificator negativ contribuie în mod independent la semantica negativă a cuantificatorului binar.

Concluzii

Teza are așadar atât contribuții teoretice, cât și empirice. Contribuția teoretică constă în elaborarea unei interfețe sintaxă-semantice pentru cuvintele N din limba română, interpretând structura cu NC drept cuantificator negativ rezumtiv. Contribuția empirică a lucrării constă într-o investigație extinsă a cuvintelor N românești și a construcțiilor cu NC, precum și într-o explicație detaliată pentru comportamentul dual al cuvintelor N, dintr-o perspectivă translingvistică.

Lucrarea modifică substanțial perspectiva asupra cuvintelor de negație românești, oferind o viziune mult mai convingătoare asupra statutului de cuantificatori negativi al acestora, în raport cu alte lucrări care au susținut această idee înaintea Gianinei Iordăchioaia.

REFERINTE

- Davidson, D., 1967, "Truth and Meaning", în *Synthese*, 17:3, pp. 304-323.
- De Swart, H., I. A. Sag, 2002, "Negation and Negative Concord in Romance", în *Linguistics and Philosophy* 25, pp. 373-417.
- Farkas, D., 2005, *Free Choice Items in Romanian*, manuscris, Universitatea Santa Cruz, California.
- Frege, G., 1892, "On Sense and Reference", în *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*, 100, pp. 25-50. Republicat în A. W. Moore, ed., 1993, *Meaning and Reference*, Oxford, Oxford University Press, pp. 23-42.
- Giannakidou, A., 1998, *Polarity Sensitivity as (Non)Veridical Dependency*, Amsterdam, John Benjamins.
- Ionescu, E., 2004, "The Semantic Status of Romanian N-words in Negative Concord", în E. Ionescu (coord.), *Understanding Romanian Negation. Syntactic and Semantic Approaches in a Declarative Perspective*, București, Editura Universității din București, pp. 83-118.
- Isac, D., 1998, *Sentence Negation in English and Romanian. A Syntactic and Semantic Approach*. Teză de doctorat, Universitatea din București.
- Montague, R., 1974, "Universal Grammar", în *Formal Philosophy: Selected Papers by Richard Montague*, New Heaven, CT, Yale University Press, pp. 224-246.
- Peters, S., D. Westerståhl, 2006, *Quantifiers in Language and Logic*, Oxford și New York, Oxford University Press.
- van der Wouden, T., 1997, *Negative Contexts. Collocation, Polarity and Multiple Negation*, Londra și New York, Routledge.

MIHAELA IONESCU

doctorand, Universitatea din București
mihaella.ionescu@yahoo.com

ALEXANDRA VRÂNCEANU PAGLIARDINI, *Meridiani della migrazione nella letteratura romena da Ureche a Cioran*, București, Editura Universității din București, 2012, 311 p.

Nel suo ultimo lavoro, *Meridiani della migrazione nella letteratura romena da Ureche a Cioran*, Alexandra Vrânceanu mette a frutto anni di ricerca sulla natura e il ruolo della letteratura romena in contesto europeo, con l'intento di ridefinire i paradigmi di analisi su cui si è mossa finora gran parte della critica letteraria, anche in ambito comparatistico. Da sempre attenta alle dinamiche storico-culturali in cui si iscrive il fenomeno letterario, la studiosa sente l'esigenza di rielaborare i concetti stessi di letteratura nazionale e letteratura europea, a fronte di un mutato assetto sociale, all'interno del quale si impone, con forza sempre maggiore, una figura che abbatte i rigidi schemi di appartenenza culturale, quella dello scrittore migrante. Intorno a questa figura, quanto mai attuale, si costruisce il discorso del volume, che ha come protagonisti alcuni dei più importanti intellettuali romeni, i quali, attraverso la loro opera e la loro attività "oltre confine", hanno sviluppato in maniera feconda il dialogo letterario tra Europa e Romania.

Così come suggerisce il titolo del libro, l'indagine si apre con Grigore Ureche – aristocratico umanista moldavo vissuto nel XVII secolo – e si chiude con Emil Cioran – scrittore e filosofo di origine transilvana scomparso poco meno di vent'anni fa – passando per Miron Costin, Constantin Cantacuzino Stolnicul, Dimitrie Cantemir e Ion Budai Deleanu. In questo percorso filologico l'autrice si muove in modo attento, scegliendo opportunamente di scartare il vecchio metodo comparatista, in cui si proponeva il confronto tra le diverse letterature nazionali, a favore del modello di analisi della storia letteraria suggerito da Ernst Robert Curtius, la "topologia". Il termine *topos* è preso in prestito dalla retorica classica ed è qui utilizzato nel senso di unità del discorso dal carattere transnazionale, in quanto elemento di continuità e unità delle opere in contesto europeo. Nello specifico, Alexandra Vrânceanu riesce ad inquadrare i sei autori succitati in uno schema funzionale e coerente, costruito sulla base di alcuni *topoi* fondamentali, quali: *translatio studii*; "romanità" nella costruzione identitaria romena; *défense et illustration* della lingua romena; "mito di Bisanzio". La studiosa non solo ci aiuta a rilevare la loro presenza nelle opere presentate, ma ci guida inoltre nella comprensione dei differenti livelli espressivi di uno stesso *topos*, soffermandosi, di volta in volta, sulle contingenze storico-politiche e personali che determinano il mutamento di atteggiamento o di prospettiva nel passaggio da un autore all'altro.

Storicamente, lo scrittore migrante avverte, in maniera più intensa rispetto a colui che rimane "in patria", la necessità di auto-definire se stesso e la cultura da cui egli proviene. Nel momento in cui ci si pone in relazione con altri popoli, infatti, questo bisogno di auto-riconoscimento sembra assumere una valenza ulteriore, un carattere sociale, connotandosi come una vera e propria assunzione di responsabilità nei confronti della propria nazione. Attraverso la circolazione degli uomini di cultura – spiega Alexandra Vrânceanu – si costruisce il *topos* "paragone della propria cultura con le altre", il quale, per quanto riguarda la Romania, risulterà intimamente legato ad un altro *topos* letterario, il "complesso di inferiorità" o di marginalità che, "a ragione o a torto, appare come costante formale negli scritti degli intellettuali romeni dalle origini fino ad oggi" (p. 52). Secondo la studiosa, la trasformazione da *topos* "paragone con altre culture" a "complesso d'inferiorità" si sviluppa a partire dal XX secolo e il germe di tale processo potrebbe essere forse da rintracciare nella teoria del sincronismo elaborata da Eugen Lovinescu. La questione viene affrontata in chiusura al primo capitolo, *Le mappe filologiche dell'Europa*, in cui si descrive l'evoluzione di un fenomeno che, "apparso all'inizio come angoscia del ritardo culturale, si accompagnerà più tardi a un'angoscia della marginalità, a un complesso della frontiera" (p. 53). Il tema è oggi assai dibattuto dalla critica internazionale: basti pensare alla *Border theory* e alla mole di studi sviluppati negli ultimi venti anni attorno all'argomento. Alexandra Vrânceanu rimanda, tra gli altri, a Homi Bhabha, a Michaelsen e Johnson, a Welchman (soltanto per citarne alcuni), dando prova non solo di essere, dal punto di vista scientifico, un'attenta osservatrice delle diverse teorie messe in campo, ma soprattutto dell'effettiva attualità delle proprie ricerche. In tal senso, il suo contributo risulta tanto necessario, in un panorama critico-letterario che vede la Romania presentarsi come protagonista assoluta nell'Europa della migrazione, quanto originale, poiché ciò che si propone è l'osservazione di un fenomeno quanto mai attuale attraverso una lente storico-filologica, procedendo cioè ad una dettagliata disamina della migrazione culturale romena a partire dalle sue origini.

Nel capitolo dedicato a Grigore Ureche, l'attenzione si concentra sulla cronaca *Letopiseșul Țării Moldovei*, indagandone principalmente tre aspetti, due dei quali sono considerati da Curtius delle costanti formali della cultura europea: il "simbolo del libro", necessario alla "legittimazione della stirpe di fronte alla storia" (p. 81), e il "ritratto del sovrano-eroe" (nella fattispecie, Stefano il Grande), attorno al quale la riflessione si sviluppa sulla base di un altro *topos* classico, "la decadenza dei moderni rispetto agli antichi", risolvendosi nella costruzione di quello che viene definito il "mito di Bisanzio". Il terzo elemento d'analisi è invece il "paragone con le altre culture", che l'autrice esamina muovendosi su tre differenti livelli: in rapporto alle origini storico-culturali (il riferimento è a Roma e Bisanzio); nella relazione privilegiata con la Polonia, considerata da Ureche come modello in quanto a organizzazione statale e a cultura umanistica; infine, nel ruolo assunto dalla Moldavia in rapporto alla separazione tra Oriente e Occidente d'Europa, tra ortodossi e cattolici. Una parte consistente dello stesso capitolo è infine dedicata

alle corrispondenze retoriche e tematiche esistenti tra il testo di Ureche e gli affreschi della Bucovina, analisi immancabile per una studiosa che, in passato, ha già autorevolmente consacrato molte delle sue ricerche all'ecfrasi.

Segue un capitolo dedicato al *topos* "simbolo del libro" in: Miron Costin, Constantin Cantacuzino Stolnicul, Dimitrie Cantemir (tutti e tre vissuti nel XVII secolo) e Ion Budai Deleanu (XVIII-XIX secolo). Ciò che accomuna questi scrittori è, come ci spiega la Vrânceanu, "la convinzione che fosse loro dovere scrivere un libro in lingua romena che desse fondamento all'identità romena dal punto di vista storico, filologico e culturale" (p. 131). Coerentemente con quella che è la traiettoria di analisi prescelta, il discorso si sviluppa in risposta a due quesiti fondamentali, il primo dei quali concerne la possibilità di iscrivere gli intellettuali succitati nella categoria degli "scrittori europei"; il secondo interrogativo, invece, è il seguente: "Possono [essi] essere con certezza compresi nel quadro delle correnti europee del Rinascimento e del Barocco?" (p. 133). Alla prima domanda la studiosa risponde in modo affermativo, scegliendo come percorso argomentativo proprio il metodo di Curtius, il quale le permetterà di scandagliare, per ogni singolo autore, "la costellazione di temi costruita attorno al simbolo del libro" (p. 31), analizzandone altresì gli aspetti retorici e l'uso dei *topoi*. Sul rischio rappresentato invece dall'utilizzo di rigide categorie (quali Rinascimento e Barocco) per la periodizzazione della letteratura nazionale, ci si sofferma in apertura di capitolo, volgendo opportunamente lo sguardo verso le teorie elaborate in proposito da alcuni grandi studiosi romeni (da George Călinescu a Nicolae Manolescu, passando per Alexandru Niculescu e Florica Dimitrescu, Petre P. Panaitescu, Virgil Căndea e Dan Horia Mazilu, solo per citarne alcuni). A conclusione di tale rassegna, la Vrânceanu ribadirà la necessità di prendere a modello il metodo di Curtius, "in quanto quello che egli propone è una dissoluzione dei limiti imposti da categorie come le correnti letterarie, e anche i generi letterari [...] le cui frontiere possono essere superate" (p. 141).

Nelle opere di Miron Costin (da quelle scritte originariamente in polacco, quali *Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei e Poema polonă*, a *De neamul moldovenilor, din ce țară au eșit strămoșii lor*, scritto direttamente in romeno, fino al poema filosofico *Viața lumii*), la studiosa rintraccia gli elementi di continuità (per esempio, la problematica dell'origine romana della Romania, o il ruolo del libro nella politica e nella cultura) e di cambiamento (una su tutte, la *translatio studii* verso l'Italia e la Polonia, a discapito del mito di Bisanzio) rispetto a quanto era stato proposto precedentemente da Ureche nel suo *Letopisețul Țării Moldovei*.

Per quanto riguarda Constantin Cantacuzino Stolnicul, l'attenzione è focalizzata sull'opera *Istoria Țării rumânești întru care să cuprindă numele ei cel dintâi și cine au fost lăcuiitorii ei atunci și apoi cine o au mai descălecat și o au stăpânit până și în vremile de acum s-au tras și stă Istoria Țării Românești*. Già nel proemio (*Predoslovie*) – ci fa notare la Vrânceanu – si esprime "il desiderio di far uscire la storia della Valacchia dalle tenebre dell'ignoranza" (p. 173), mentre il libro in sé si connota come vera e propria arma per difendere "la stirpe dei romeni da quelli che hanno scritto falsità" (p. 176); un tema su cui si era già soffermato Costin nel criticare le interpolazioni effettuate da Simeon Dascălul nel *Letopisețul* di Ureche. Un elemento di grande modernità viene poi rintracciato nell'opera di Stolnicul Cantacuzino, ovvero il tema dell'"origine mista" dei romeni: il processo di continuo cambiamento dell'identità nazionale ("in virtù di incontri e incroci che modificano la combinazione e la composizione etnica", p. 181), per cui la stessa definizione di romenità sarebbe da costruire sulla base di due nuovi paradigmi, la lingua e l'insediamento in un medesimo territorio.

Il "simbolo del libro" ricorre anche in Dimitrie Cantemir, secondo il quale esso non avrebbe più lo scopo di educare il lettore "solo facendogli conoscere il passato, come avevano fatto Ureche e Costin, ma guidandolo in una vera e propria educazione umanistica completa" (p. 193). Alexandra Vrânceanu si sofferma sui tratti salienti dell'opera di Cantemir (su tutte, *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul, Istoria ieroglifică, Descriptio Moldaviae, e Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*), di cui noi ne citiamo soltanto alcuni: l'obiettivo di "condurre la «giovane» lingua romena, in cui nessuno aveva ancora scritto trattati filosofici impegnativi, alla maturità di lingua retorica e letteraria a pieno titolo" (p. 194); la necessità di "scrivere una storia dei romeni, e non solo dei moldavi e dei valacchi"

(p. 198), determinando di fatto un radicale rinnovamento nell'approccio di studio rispetto ai suoi predecessori; infine, in *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, l'esigenza di riconoscere un'importanza maggiore alla scrittura, piuttosto che all'azione. Proprio in merito a quest'ultimo punto, l'autrice cita un passaggio dello stesso Cantemir: "Insieme con gli attori le azioni nella stessa tomba si sarebbero sepolte, se non avesse seguito, lo scricchiolio delle penne, il clamore delle armi" (p. 207).

Ampio spazio è poi dedicato a Ion Budai Deleanu, in cui la Vrânceanu scorge la figura dell'intellettuale moderno, in opposizione a quella di "umanista" nella quale rientrano a pieno titolo invece gli scrittori precedentemente analizzati (pp. 214-215). Di questo nuovo carattere intellettuale è segno la vasta opera prodotta da Budai Deleanu, nella quale si va dalla traduzione in romeno di testi giuridici (operazione tesa ad offrire ai romeni di Transilvania le "armi" per poter essere considerati "sudditi con gli stessi diritti rispetto a quelli di origine tedesca o ungherese", p. 211) alla realizzazione di un dizionario bilingue romeno-tedesco (affinché i romeni potessero comprendere la lingua ufficiale dell'Impero), fino alla stesura di un trattato di storia in latino (volto ad offrire, ad una comunità di dotti, informazioni sull'origine dei romeni e sui loro rapporti con gli altri popoli della Transilvania) e di uno studio di grammatica romena con annessa introduzione sulla storia della lingua. Molte pagine sono poi dedicate all'opera certo più conosciuta di Budai Deleanu, l'epopea eroicomica *Țiganiada*, nella quale l'autrice individua tutti i *topoi* che erano stati precedentemente identificati in Ureche, Costin, Cantacuzino e Cantemir: "la guerra con il turco, l'incapacità dei romeni di organizzarsi, il problema delle origini nobili, la ricerca della propria identità e il confronto con le altre culture" (p. 214). Il capitolo si conclude con una riflessione su quello che, in rapporto alla direttrice di analisi scelta, è forse uno degli aspetti più importanti dell'attività svolta dall'intellettuale di origine transilvana, ovvero la capacità di porre in relazione "i *topoi* che definiscono la ricerca dell'identità romena con l'idea di esilio" (p. 245).

Proprio intorno al tema dell'"esilio" si sviluppa il capitolo conclusivo, dedicato ad Emil Cioran, uno scrittore la cui identità risulta in un certo qual modo "divisa" tra Romania e Francia. Non è un caso se la riflessione si apre con quella che la stessa autrice definisce "una domanda spinosa": "Cioran è uno scrittore francese o romeno?" (p. 255). Il quesito sembra trovare una possibile soluzione proprio in quel modello inaugurato dallo stesso Cioran, il *topos* del "meteco": "di chi ha rinnegato la propria lingua e la propria cultura, considerate marginali, e si è integrato, attraverso una lingua e una cultura di circolazione internazionale, nella cultura europea *tout court*" (p. 257). A quella di meteco lo scrittore e filosofo di Rășinari assocerà la figura del barbaro, le cui differenti rappresentazioni andranno a sostituire, rigettandoli, tutti i *topoi* identitari consolidati nelle opere di Ureche, Costin e Cantemir. Alexandra Vrânceanu ci guida nella comprensione dell'idea di esilio sviluppata da Cioran e, a tal proposito, cita un passaggio del libro *L'inconveniente di essere nati*, in cui si sgretola l'idea di appartenenza e si esaspera il rifiuto di un'identità che non si riconosce come propria: "In perpetua rivolta contro la mia stirpe, ho desiderato per tutta la vita essere altro: spagnolo, russo, cannibale – tutto eccetto quello che ero. È un'aberrazione volersi differenti da quello che si è, adottare in teoria tutte le condizioni, esclusa la propria" (p. 281). Di fatto – come suggerisce l'autrice – Cioran non diventerà "francese", quanto piuttosto *apatride* (p. 281), ispirandosi ad un ideale di cosmopolitismo che, secondo lui, trova incarnazione in una personalità come Borges. Attraverso la figura di Emil Cioran entriamo nel vivo del dibattito che l'autrice ha scelto di inserire in chiusura al presente volume, ponendo a confronto le tesi elaborate da Pascale Casanova in *La république mondiale des lettres* con quelle proposte da John Neubauer nel suo articolo "Voices From Exile", in cui l'autore opera una distinzione essenziale tra la letteratura dell'esilio e quella della migrazione: "Secondo Neubauer [...], se un esiliato rimane ancorato nello spazio da cui proviene, rivolge e orienta a questo spazio le sue opere. Al contrario, lo scrittore che abbandona le proprie radici, attraversa volontariamente la frontiera di una letteratura nazionale, crea davvero una «literature for Europe»" (pp. 295-296).

Come abbiamo avuto modo di constatare attraverso la lettura di questo libro, l'allargamento dei propri orizzonti culturali è stato il segno distintivo dell'attività svolta dagli intellettuali romeni a partire dal XVII secolo. L'affascinante e originale traiettoria filologica percorsa da Alexandra Vrânceanu induce ad un ripensamento di quei rigidi schemi, sulla base dei

quali, per troppo tempo, si è insistito nel tacciare la cultura romena di marginalità, ravvisando in essa un cronico ritardo all'interno del contesto europeo, senza pensare che, magari, riconsiderando i termini dell'indagine storico-letteraria, se ne sarebbe potuta svelare la piena e profonda attualità.

DANILO DE SALAZAR
 Università della Calabria, Italia
 danilo.desalazar@gmail.com

Situated Politeness, edited by Bethan L. Davies, Michael Haugh and Andrew John Merrison, London, New Delhi, Bloomsbury, 2011, 286 pages.

The volume *Situated Politeness* published by Bloomsbury contains selected papers presented at the third International Symposium on Politeness, held in Leeds, 2007. It comprises three main parts, which are preceded by a chapter functioning as an introduction. In the first chapter, the editors discuss structuralist and post-structuralist approaches in politeness studies and outline the purpose of the volume. It aims to overpass the common perspective equating context with the cultural background and to bring into attention the complexity of the notion of 'situatedness' in politeness research. In the editors' view, politeness may be situated in regard to the discourse, to groups and participation frameworks and to background knowledge. The contributions are mainly concerned with situating (im)politeness within discourse and the structure of the book is conform to the main discourse types and discursive settings proposed by the editors.

Part I, 'Politeness in Institutional Settings', comprises four studies of occurrences of (im)politeness in institutional settings, especially linked to the notion of Community of Practice (CoP). In the second chapter, 'Relativity Rules: Politic Talk in Ethnicized Workplaces', Janet Holmes and Meredith Marra investigate characteristics of the communicative norms in Māori workplaces in New Zealand, as being based on different norms than in the workplaces dominated by Pākehā (New Zealanders of European origin). The researchers take into account five dimensions of potential differences: (in)directness, orientation to self vs orientation to other, orientation to content vs orientation to addressee, implicitness vs explicitness and verbal routines vs adhoc formulations. The findings show how differences in politeness norms may be understood only by taking into account that importance of the ethnic identity for Māori employers and employees.

Chapter 3, '*That's not very polite!* Discursive Struggle and Situated Politeness in the Mexican English – language Classroom', by Gerard Mugford, discusses politeness practices in the EFL classroom, starting from the idea that the students experience a conflict between the 'politic behaviour' of their native culture and that of the learned language. The corpus is formed by the answers provided by Mexican students of English to a questionnaire regarding their possible behaviour on varied occasions. The results sustain the research hypotheses, showing that students' behaviour is still dominated by the politic norms of their first language or that they may express resistance to the learned norms by creating a hybrid politic behaviour that combines L1 and L2 practices.

In chapter 4, 'Communities of Practice and Politeness', Sara Mills reviews previous research on CoPs and the relevance of the notion for politeness studies. Mills insists on avoiding research which tends to isolate the object of study by treating it at a strict local level. The theoretical presentation is sustained by the analysis of a dialogue between the director of an English-language school and a staff member that illustrates how researchers of politeness should take into account the broader background of social forces influencing the individuals' behaviour within a given CoP.

Jodie Clark authors the contribution forming chapter 5, 'Relational Work in a Sporting Community of Practice', in which she investigates a university women's field hockey team,

focusing on the divergences caused by a newcomer's behaviour. The analysis of verbal interactions between the team members shows that different types of politic behaviour may operate within the same CoP, considering that the same behaviour is viewed as transgressive by some members and as tolerable by others. Clark argues that such differences in the relational work within the CoP are based on the members' resort to different frameworks, either hierarchical or familial, in order to interpret the problematic behaviour and that such frameworks represent 'institutionally used resources' (p.101) connected to the community practices.

The second part, 'Politeness in Interpersonal Settings', is composed of contributions focusing mainly on verbal exchanges in an informal context. Chapter 6, 'Situating Functions of Addressee Honorifics in Japanese Television Drama', by Andrew Barke, examines the use of Japanese addressee honorifics ('desu'/'-masu' forms) in situated discourse, as a linguistic feature which may be used by the speakers with totally different purposes. As a mark of negative politeness, honorifics express respect for the addressee. Analyzing selected dialogues from a contemporary Japanese television drama, the researcher finds that honorifics can also be strategically used in conversations in order to convey impoliteness, sarcasm or lack of intimacy.

In chapter 7, '*Do you want to do it yourself?* Hedging in Irish Traveller and Settled Family Discourse', Brian Clancy examines a specific politeness strategy, hedging, in verbal interactions within two Irish families, one from the local, settled community and one from the Traveller community. According to the findings, hedges are more rarely used in the Traveller community than in the settled one which leads the author to suggest that politeness strategies in family conversations are influenced by macro-social factors such as ethnicity or age.

Chapter 8, 'Unpacking the Hearer's Interpretation of Situated Politeness', by Noriko Inagaki, starts from the idea that politeness research should pay more attention to possible disparities between the speaker's intention and the hearer's interpretation. The author compares two different theoretical approaches, Bourdieu's theory of practice and Gadamer's hermeneutics and observes that Bourdieu's notion of habitus cannot explain adequately enough phenomena like different interpretations of the same speech event by different individuals or even variation in the same person's judgements. Gadamer's perspective on hermeneutical understanding may provide a better theoretical basis in order to investigate differences between participants in verbal interactions. Different interpretations of the same speech event are visible in the verbal exchange analyzed, a dinner conversation between friends with different socio-cultural backgrounds.

The following chapter, 'Humour, Face and Im/politeness in Getting Acquainted', by Michael Haugh, contains the analysis of recorded conversations between unacquainted Australians, using Arundale's Face Constituting Theory. The findings reveal that, besides self-deprecatory humour, recipient-oriented humour is also common between unacquainted participants. Still, Haugh observes that humorous face-threats are not always considered as impolite by the recipient but may represent an important element in the creation of connection face.

The third part, 'Politeness in Public Settings', aims to draw attention to contexts which have been less examined in previous politeness research. In chapter 10, 'Situating Impoliteness: The Interface between Relational Work and Identity Construction', Miriam Locher proposes an integrative research approach that would combine impoliteness and relational work with more extensive research on identity construction. She argues for a study of the use of language at a local level, taking into account the context of the interaction and brings into discussion the varying views on the role of intentions in politeness studies. The analysis of an exchange from an online forum demonstrates how the interactants do complex relational work and simultaneously construct their individual identity in relationship to each other and to the audience.

In chapter 11, 'Negative Politeness Forms and Impoliteness Functions in Institutional Discourse: A Corpus-assisted Approach', Charlotte Taylor argues for the use of corpus-assisted discourse studies in regard to politeness research. The functions of negative politeness forms in institutional discourse are analyzed within three corpora, representing British parliamentary discourse, a public inquiry and political interviews. First, occurrences of impoliteness as meta-pragmatic comments and shifts from transactional to interactional mode are identified. In the next section, Taylor examines the use of the structure 'with respect' and of vocatives, which are

considered to be two specific markers of negative politeness in the corpora. In the last part, the role of mock politeness in the construction of face-threatening acts is investigated.

Chapter 12, 'National Face and National Face Threatening Acts: Politeness and the European Constitution', by Elena Magistro, is based on the qualitative analysis of two informative texts on the European Constitution published in 2004 on the EUROPA website. Magistro offers an interesting reinterpretation of Goffman's notion of 'face' by extending it from the interpersonal to the political level. 'National face' thus represents the citizens' projection of their national identity. The analysis reveals how positive and negative politeness strategies are employed in order to lessen the degree of offence of a potential national-face threatening act, i.e. the acceptance of an European Constitution.

Chapter 13, 'Tourist Advertising of Australia: Impolite or Situation-appropriate? Or a Uniquely Aussie Invite Lost in Translation' by Angela Ardington, is focused on the case study of an international advertising campaign from 2006, which aimed to promote Australia as a touristic destination. Ardington examines the linguistic dimension of the campaign, especially the controversial slogan 'So where the bloody hell are you?', from a pragmatic and intercultural perspective showing how the failure of the campaign was due to the interpretation of the slogan as impolite in other English-speaking countries. The chapter is followed by an epilogue in which the editors reiterate the main ideas introduced by the contributors and highlight future possible research directions.

The volume *Situated Politeness* is a dense work, intended for specialized readers who are familiar with previous literature on this topic. The significance of the context for pragmatics and discourse studies has been already highlighted by other works (see, for example, Fetzer 2004, Fetzer and Oishi 2011). What is new is the concern for situating (im)polite events within a context and the aim to explore this situatedness at its various levels. As the editors admit, the distinction proposed in the volume, between institutional, interpersonal and public settings must be further refined and data as varied as possible should be investigated. However, the focus on politeness in public discourses has been less common until now and, from this point of view, the studies by Charlotte Taylor and Elena Magistro are welcome.

The contributions are well written and authoritative in their field. Only Angela Ardington's research leaves the impression that it would have benefitted from a thorough re-reading and that it could have been organized in a clearer manner; a more detailed analysis of the advertising texts and of the connection between the slogans and the body text would have been interesting. A major quality of the volume consists in the vast array of topics investigated and the different types of data collected. Instead of proposing only one research direction, the texts present various areas that deserve closer examination; for example Mills argues for a global view of the social norms in use while Locher places emphasis on the local setting. The reader has to decide which approach to choose, as all ideas are well argued. Generally speaking, the contributions do not advance new theoretical frameworks but show new possibilities of putting in operation previous approaches. Overall, the volume proves to be a very useful lecture for those interested in linguistic politeness and impoliteness research.

REFERENCES

- Fetzer, A., 2004, *Recontextualizing context: Grammaticality meets appropriateness*, Amsterdam, John Benjamins.
 Fetzer, A., E. Oishi, 2011, *Context and Contexts. Parts meet whole?*, Amsterdam, John Benjamins.

RALUCA LEVONIAN
 Faculty of Letters, University of Bucharest
 r.levonian@litere.ro